

memorii | jurnale

Svetlana Aleksievici s-a născut la 31 mai 1948 la Ivano-Frankivsk (fost Stanislav), în vestul Ucrainei. După ce tatăl ei a fost demobilizat din armată, familia – tatăl bielorus și mama ucraineană – s-a stabilit în Bielorusia, unde părinții au lucrat ca profesori la sat. A studiat jurnalismul la Minsk, considerând facultatea de profil drept lucrul „cel mai apropiat de o școală de scriere“. După absolvire, a lucrat în redacții din provincie și apoi din capitală. Prima ei carte, compusă din mărturiile unor oameni care și-au părăsit locurile natale, a fost retrasă din librării de autorități. Următoarea apariție, *Războiul nu are chip de femeie* (1985), publicată simultan la Moscova și la Minsk, are la bază interviuri cu femeile care au luptat în Armata Roșie în al Doilea Război Mondial și a reprezentat o ieșire din cadrele mitologiei sovietice din epocă. Titlul cărții a fost folosit de Mihail Gorbaciov într-un discurs oficial. *Băieții din zinc* (1990) cuprinde mărturii ale militarilor sovietici care au participat la războiul dus de URSS în Afganistan (1979–1989). În 1997 a publicat *Dezastrul de la Cernobîl. Mărturii ale supraviețuitorilor*, rezultat al unei documentări începute în 1986, imediat după accidentul nuclear din Ucraina. La începutul anilor 2000 a plecat din Bielorusia, atât în semn de protest față de dictatura lui Aleksandr Lukașenko, cât și pentru a se putea dedica plener scrisului. După perioade petrecute în Italia, Germania, Spania și Suedia, a revenit, în 2011, la Minsk.

În 2015 i s-a decernat Premiul Nobel pentru Literatură, pentru „scrierile sale polifonice, un monument dedicat suferinței și curajului în zilele noastre“. A devenit astfel unul dintre puținii scriitori distinși pentru nonficțiune. *Vremuri second-hand* (2013), cea mai recentă carte a sa, întregește seria „Vocile Utopiei“, consacrată de autoare celor care s-au aflat timp de aproape un secol sub semnul ideologiei comuniste.

SVETLANA ALEKSIEVICI

VREMURI
SECOND-HAND

Traducere din rusă și note de
LUANA SCHIDU

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Sorin Gherguț
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Anca Lăcătuș
DTP: Andreea Dobreci, Carmen Petrescu

Tipărit la Monitorul Oficial R.A.

Svetlana Aleksievici
Vremia sekond hend
© 2013 by Svetlana Aleksievici
All rights reserved.

© HUMANITAS, 2016, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Aleksievici, Svetlana
Vremuri second-hand / Svetlana Aleksievici;
trad. din lb. rusă și note de Luana Schidu. –
București: Humanitas, 2016
ISBN 978-973-50-5306-2
I. Schidu, Luana (trad.; note)
821.161.1=135.1

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372 743 382 / 0723 684 194

CUPRINS

<i>Însemnările unui complice</i>	9
--	---

Partea I

ALINAREA PRIN APOCALIPSĂ

<i>DIN ZGOMOTUL STRĂZII ȘI DIN CONVERSAȚII ÎN BUCĂTĂRIE (1991–2001)</i>	21
---	----

ZECE ISTORII ÎNTR-UN INTERIOR ROȘU

Despre frumusețea dictaturii și misterul fluturului captiv în ciment.	42
Unde este vorba despre frați și surori, călăi și victime... și electorat.	79
Despre șoaptă și strigăt... și entuziasm.	91
Despre un mareșal roșu și trei zile de revoluție uitată.	107
Despre milostenia amintirilor și nevoia de sens.	143
Despre altă Biblie și alți credincioși.	167
Despre cruzimea flăcărilor și mântuirea prin înălțare.	189
Despre dulceața suferinței și esența sufletului rusesc.	213
Despre vremurile când oricine ucide crede că îl slujește pe Dumnezeu.	239
Despre un steguleț roșu și zâmbetul securii.	251

Partea a II-a

FARMECUL VIDULUI

<i>DIN ZGOMOTUL STRĂZII ȘI DIN CONVERSAȚII ÎN BUCĂTĂRIE (2002–2012)</i>	289
---	-----

ZECE ISTORII FĂRĂ INTERIOR

Despre Romeo și Julieta... numai că îi chema Margarita și Abulfaz	305
Despre oameni care s-au schimbat brusc după comunism	320
Despre singurătate, care seamănă foarte mult cu fericirea	337
Despre dorința de a-i omorî pe toți, apoi groaza că ți-ai dorit așa ceva.	351
Despre bătrâna cu coasa și o fată frumoasă.	367
Despre o pacoste străină pe care Dumnezeu a așezat-o pe pragul casei voastre	389
Despre viața-cățea și o sută de grame de pulbere într-o vază albă	403
Despre tăcerea morților și a prafului.	414
Despre tenebrele răului și „o altă viață care ar putea fi făcută din asta“.	434
Despre bărbăție și după ea.	454
Vocea unei femei obișnuite.	469

„Adevărul este că și victima, și călăul erau josnici; iar că lecția lagărelor este această înfrățire întru abjecție.“

David Rousset, *Les Jours de notre mort*
(*Zilele morții noastre*)

„În orice caz, nu trebuie să uităm că pentru victoria răului în lume sunt răspunzători în primul rând nu înfăptuitorii orbi ai acestuia, ci spiritele clarvăzătoare ale slujitorilor binelui.“

Feodor Stepun, *Bivșee i nesbivșeesia*
(*Ce-a fost și ce-ar fi putut să fie*)

ÎNSEMNĂRILE UNUI COMPLICE

Ne despărțim de vremurile sovietice. De viața aceea a noastră. Încerc să-i ascult cu onestitate pe toți participanții la drama socialistă...

Comunismul a avut un plan smintit: să-l schimbe pe omul „vechi“, pe bătrânul Adam. Și i-a reușit... poate că e singurul lucru care i-a reușit. Vreme de mai bine de șaptezeci de ani, în laboratoarele marxism-leninismului a fost creat un tip aparte de om – *homo sovieticus*. Unii îl socotesc un personaj tragic, alții îl numesc *sovok*. Mie mi se pare că-l cunosc pe acest om, îl cunosc bine, am trăit mulți ani alături de el, umăr la umăr. El – sunt eu. El – sunt cunoștințele, prietenii, părinții mei. Vreme de câțiva ani am călătorit prin toată fosta Uniune Sovietică, pentru că *homo sovieticus* nu e numai rus, ci și bielorus, turkmen, ucrainean, kazah... Acum trăim în state diferite, vorbim limbi diferite, dar suntem inconfundabili. Ne recunoști imediat! Noi toți, oamenii din socialism, semănăm între noi și nu semănăm cu ceilalți oameni – avem propriul vocabular, propriile reprezentări despre bine și rău, despre eroi și martiri. Avem o relație aparte cu moartea. În poveștile pe care le notez, îți zgârie mereu urechea cuvinte ca: „a trage“, „a împușca“, „a lichida“, „a trimite la moarte“, sau variante sovietice ale dispariției, precum „arest“, „zece ani fără drept de corespondență“, „emigrație“. Cât poate prețui viața omului dacă ne amintim că nu demult oamenii piereau cu milioanele? Suntem plini de ură și de prejudecăți. Toți provenim din locul care a cunoscut Gulagul și un război cumplit. Colectivizarea, deschiaburirea, strămutarea populațiilor...

Acesta a fost socialismul, aceasta a fost, pur și simplu, viața noastră. Pe atunci vorbeam puțin despre ea. Iar acum, când

lumea s-a schimbat ireversibil, pe toți a început să-i intereseze viața aceea a noastră; oricum ar fi fost ea, era viața noastră. Scriu, refăcând din bucățele, din fărâme, istoria socialismului „domestic“... „intern“. Așa cum a sălășluit el în sufletul omului. Mă atrage mereu tocmai această perspectivă mărunță – omul... doar omul. În definitiv, acolo se petrece totul.

De ce sunt în carte atâtea povești cu sinucigași, și nu cu oameni sovietici obișnuiți, cu biografii sovietice obișnuite? La urma urmelor, oamenii își pun capăt zilelor din dragoste, din pasiune, din pură curiozitate sau doar așa, din dorința de a afla taina morții... I-am căutat pe cei în care s-a înrădăcinat adânc idealul, care l-au lăsat să crească în ei în asemenea măsură, încât nu l-au mai putut smulge – Statul a devenit universul lor, a înlocuit totul, chiar și propria lor viață. Ei nu puteau ieși din istoria mare, nu se puteau despărți de ea, nu puteau fi fericiți altfel. Să plonjezi... să te arunci în abisul existenței private, așa cum se desfășoară ea astăzi, când ce e mic a devenit mare. Omul vrea pur și simplu să trăiască, fără vreun ideal măreț. Așa ceva n-a existat niciodată în viața rușilor, așa ceva nu cunoaște nici literatura rusă. În general, noi suntem războinici. Fie ne războiam, fie ne pregăteam de război. Niciodată n-am trăit altfel. De aici și o psihologie războinică. Chiar și în viața pe timp de pace totul era ca în război. Bătea toba, flutura drapelul... inima îți sărea din piept... Omul nu-și vedea statutul de rob, ba chiar îl iubea. Și eu îmi amintesc: după școală ne adunam toată clasa să mergem la deștelenit, îi disprețuiam pe cei care refuzau să meargă, regretam până la lacrimi că revoluția, războiul civil au avut loc fără noi. Privești în urmă și te întrebi: oare așa eram noi? Eu? Mi-am amintit totul împreună cu eroii mei. Unul dintre ei spunea: „Numai un om sovietic poate înțelege alt om sovietic.“ Eram oameni cu una și aceeași memorie comunistă. Vecini de memorie.

Tata își amintea că el personal a crezut în comunism după zborul lui Gagarin. Noi am fost primii! Puteam înfăptui orice! Așa ne-au educat și pe noi el și mama. Am fost *oktiabronok*¹,

---

1. Echivalent al „șoimilor patriei“ din România socialistă.

am purtat insigna cu băiețelul buclat, am fost pionieră, comsomolistă. Dezamăgirea a venit mai târziu.

După perestroika, toată lumea aștepta să se deschidă arhivele. S-au deschis. Am aflat istoria care ne fusese ascunsă...

„Trebuie să atragem nouăzeci de milioane din cele o sută de milioane de locuitori ai Rusiei Sovietice. Cu ceilalți nu trebuie discutat – ei trebuie distruși.“ (Zinoviev, 1918)

„Să fie spânzurați (neapărat spânzurați, ca să vadă poporul) nu mai puțin de 1 000 de culaci inveterați, de bogătani... să le fie rechiziționate toate grânele, să fie luați prizonieri... Să facem în așa fel, încât pe sute de verste de jur împrejur oamenii să vadă și să tremure...“ (Lenin, 1918)

„Moscova moare literalmente de foame“ (profesorul Kuznețov către Troțki). „Asta nu e foame. Când Titus a cucerit Ierusalimul, mamele evreice își mâncau copiii. Când voi pune mamele să-și mănânce copiii, atunci să veniți la mine și să-mi spuneți: «Ne e foame!»“ (Troțki, 1919)

Oamenii citeau ziarele, revistele și tăceau. Se abătuse peste ei o nenorocire insuportabilă! Cum să trăiești așa? Mulți vedeau în adevăr un dușman. La fel și-n libertate. „Nu ne cunoaștem țara. Nu știm ce gândesc majoritatea oamenilor; îi vedem, îi întâlnim în fiecare zi, dar nu știm ce gândesc, ce-și doresc. Avem însă îndrăzneala să-i educăm. Curând vom afla – și ne vom îngrozi“, spunea un cunoscut de-al meu, cu care stăteam deseori de vorbă la mine în bucătărie. Era în 1991... Fericite vremuri! Credeam că mâine, literalmente mâine, va începe libertatea. Va veni din senin, din dorințele noastre.

Din *Caietul de însemnări* al lui Șalamov¹: „Am participat la marea bătălie pierdută pentru reinnoirea reală a vieții.“ Asta scria un om care a stat șaptesprezece ani în lagărele staliniste. Dorul de ideal a rămas... Aș împărți oamenii sovietici în patru generații: stalinistă, hrușciovistă, brejnevistă și gorbaciovistă. Eu sunt din ultima. Nouă ne-a fost mai ușor să ne împăcăm cu prăbușirea ideii comuniste, căci noi n-am trăit acele vremuri

---

1. Varlam Șalamov (1907–1982), poet și prozator rus care a lăsat valoroase mărturii despre viața de deținut politic.

când ideea era tânără, puternică, încununată de magia nespulberată încă a unui romantism catastrofal și a unor speranțe utopice. Noi am crescut pe lângă bătrânii cetății. În zile de post, vegetariene¹. Râurile de sânge ale comunismului fuseseră deja uitate. Patosul subzista încă, dar apăruse conștiința faptului că utopia nu poate fi transformată în realitate

Era pe vremea primului război din Cecenia... Atunci am făcut cunoștință la Moscova, în gară, cu o femeie, era de undeva de pe lângă Tambov. Se ducea în Cecenia să-și scape fiul de război. „Nu vreau să moară. Nu vreau să ucidă.“ Statul nu-i mai stăpânea sufletul. Era un om liber. Astfel de oameni au fost puțini. Mai mulți erau cei pe care libertatea îi agasa: „Am cumpărat trei ziare și fiecare are adevărul lui. Unde e adevărul autentic? Înainte citeai dimineața ziarul *Pravda* și știai totul. Înțelegeai totul.“ Se ieșea greu din narcoza ideii. Dacă începeam o discuție despre căință, primeam răspunsul: „Pentru ce să mă căiesc?“ Toți se simțeau victime, dar nu complici. Unul spunea: „și eu am fost închis“, altul – „am luptat“, al treilea – „eu mi-am salvat orașul de distrugere, zi și noapte am cărat cărămizi“. Se întâmpla ceva total neașteptat: toți erau îmbătați de libertate, dar nu erau pregătiți pentru ea. Unde era libertatea asta? Doar în bucătărie, unde din obișnuință continuau înjurăturile la adresa puterii. Îi înjurau pe Elțin și pe Gorbaciov. Pe Elțin pentru că a schimbat Rusia. Iar pe Gorbaciov? Pe Gorbaciov pentru că a schimbat totul. Întreg secolul XX. Și acum o să fie și la noi ca la alții. Ca la toată lumea. Credeam că de data asta o să ne iasă.

Rusia se schimba și se ura pe sine pentru că se schimba. „Mongolul inert“, cum scria Marx despre Rusia.

Civilizația sovietică... Mă grăbesc să-i fixez amprenta. Chipurile cunoscute. Pun întrebări nu despre socialism, ci despre iubire, gelozie, copilărie, bătrânețe. Muzică, dansuri, coafuri. Miile de amănunte ale unei vieți dispărute. Este singurul mod

---

1. „Vegetarian“, termen atribuit poetei Anna Ahmatova care se referă la anii de dinainte și de după apogeul terorii staliniste, caracterizat drept „carnivor“ sau „canibal“.

în care poți să încadrezi catastrofa într-un mediu familiar și să încerci să povestești ceva. Să ghicești ceva. Nu încetez să mă minunez de cât de interesantă e viața omului. De numărul infinit al adevărilor umane... Istoria e interesată numai de fapte, emoțiile sunt lăsate pe dinafară. Ele nu sunt, de obicei, incluse în istorie. Eu însă privesc lumea cu ochii umanistului, nu ai istoricului. Sunt uluită de ființa umană...

Tata nu mai e. Și nu pot să termin una dintre conversațiile mele cu el... Spunea că lor le era mai ușor să moară în război decât băieților netrecuți prin foc care pier acum în Cecenia. În anii '40, ei intraseră într-un infern venind din altul. Înainte de război, tata studia la Minsk, la Institutul de Jurnalistică. Își amintea că atunci când se întorceau din vacanță deseori nu mai întâlneau nici un profesor cunoscut, toți fuseseră arestați. Nu înțelegeau ce se petrece, dar le era frică. Frică, așa, ca la război.

Am avut puține discuții deschise cu tata. Îi era milă de mine. Oare îmi era și mie milă de el? Mi-e greu să răspund la întrebarea asta... Eram necruțători cu părinții noștri. Ni se părea că libertatea e un lucru simplu. A trecut ceva vreme și ne-am cocârjat toți sub greutatea ei, căci nimeni nu ne-a învățat nimic despre libertate. Am fost învățați doar cum să murim pentru ea.

Iată libertatea! Așa ne așteptam să fie? Eram gata să murim pentru idealurile noastre. Să ne aruncăm în luptă. Dar a început o viață „cehoviană“. Fără istorie. S-au prăbușit toate valorile, în afară de valorile vieții. Ale vieții în general. Vise noi: să ne construim o casă, să ne cumpărăm o mașină bună, să plantăm un coacăz... libertatea s-a dovedit a fi reabilitarea spiritului mic-burghez, îndeobște denigrat în Rusia. Libertatea Maiestății Sale Consumul. A imensității întunericului. Întunericul dorințelor, al instinctelor – al vieții omenеști tainice, despre care aveam doar o idee aproximativă. Întreaga noastră istorie am supraviețuit, n-am trăit. Iar acum experiența războiului nu mai e necesară, trebuie s-o uităm. Mii de noi emoții, stări, reacții... Cumva, brusc, totul în jur s-a schimbat: semnele, lucrurile, banii, drapelul... Și omul însuși. A devenit mai colorat, mai izolat, a fost spart monolitul și viața s-a împărțit

în insulițe, atomi, celule. Ca la Dal¹: libertatea-voință... de voie, de nevoie... slobod. Marele Rău s-a transformat într-o străveche legendă, într-un thriller politic. Nimeni nu mai vorbea despre ideal, se vorbea despre credite, procente, polițe de schimb, banii nu mai sunt muncii, ci „făcuți“, „îți vin“. Va dura oare această stare de lucruri? Injustiția banului e indestructibilă în sufletul rus“, scria Țvetaeva. Parcă ar fi înviat și s-ar plimba printre noi personajele lui Ostrovski și Saltikov-Șcedrin.

Pe toți cei cu care m-am întâlnit i-am întrebat: „Ce este libertatea?“ Părinții și copiii au răspuns diferit. Cei născuți în URSS și cei nenăscuți în URSS nu au o experiență comună. Sunt oameni de pe planete diferite.

Părinții: libertatea este absența fricii; cele trei zile din august când am învins puciul²; omul care poate alege în magazin din o sută de sortimente este mai liber decât cel care alege din zece; să nu fii biciuit, dar nu vom ajunge niciodată să cunoaștem o generație nebiciuită, rusul nu înțelege libertatea, el are nevoie de cazac și de cravașă.

Copiii: libertatea înseamnă iubire; libertatea interioară e valoarea absolută; libertatea înseamnă să nu te temi de propriile dorințe; să ai mulți bani, atunci o să ai totul; libertatea e când poți să trăiești astfel încât să nu te mai gândești la libertate. Libertatea este normalitate.

Caut un limbaj. Omul are multe limbaje: cel pe care-l folosește cu copiii, cel pe care-l folosește în dragoste... Dar e și un limbaj pe care-l folosim pentru a vorbi cu noi înșine, pentru a purta conversații interioare. Pe stradă, la lucru, în călătorii – peste tot răsună altceva, se schimbă nu numai cuvintele, ci și altceva. Omul vorbește limbi diferite chiar și dimineața față de seară. Iar ceea ce se petrece noaptea între doi oameni dispare cu totul din istorie. Noi avem de-a face doar cu istoria

---

1. Vladimir Dal (1801–1872), unul dintre cei mai mari lexicografi și folcloriști ruși, autor al unui important dicționar explicativ al limbii ruse.

2. În august 1991, un grup de conservatori comuniști care considerau că reformele lui Mihail Gorbaciov ajunseseră prea departe au încercat să-l înlăture pe acesta de la putere. Tentativa a eșuat după numai trei zile.

omului diurn. Sinuciderea e o temă nocturnă, omul se găsește atunci la granița dintre ființă și neființă. Visul. Eu vreau să înțeleg asta cu meticolozitatea omului diurn. Mi s-a spus: „Nu vă temeți că o să vă placă?”

Mergeam prin Smolensk. Într-un sat, ne-am oprit lângă un magazin. Ce fețe familiare (eu însămi am crescut la țară), frumoase, bune, și ce viață înjositoare, mizerabilă în jur! Am stat de vorbă despre viață. „Întrebați de libertate? Intrați în magazinul nostru – avem vodcă de care vreți: Standart, Gorbacio, Putinka, salamuri din belșug, brânză, pește. Banane cu duiumul. Ce libertate vă mai trebuie? Nouă ne ajung toate astea.“ „Dar pământul vi l-au dat?“ „Cine să trudească la el? Vrei să-l iei – ia-l. La noi numai Vaska Krutoi l-a luat. Băiatul lui mai mic are opt ani și merge după taică-su la plug. La el, dacă te duci să muncești, nu ciupești nimic, nu pui geană pe geană. Un fascist!“

La Dostoievski, în „Legenda Marelui Inchizitor“, e o discuție despre libertate. Despre faptul că drumul libertății e anevoios, chinuitor, tragic... „La ce bun să cunoști blestematele concepte de bine și rău, când te costă atât de mult?“ Omul trebuie să aleagă tot timpul: libertatea sau prosperitatea și orânduirea vieții, libertatea însoțită de suferințe sau fericirea fără libertate. Și majoritatea oamenilor merg pe a doua cale.

Marele Inchizitor îi spune lui Hristos, care a revenit pe pământ:

„De ce ai venit atunci să ne tulburi? Căci venirea ta nu face decât să ne tulbure, cred că-ți dai seama.[...] Prețuindu-l peste măsură [pe om], ai procedat ca și când n-ai fi avut nici cea mai mică îngăduință, fiindcă însemna să ceri de la el mai mult decât putea să dea. [...] Dacă însă l-ai fi prețuit mai puțin și nu i-ai fi cerut decât ceea ce putea să-ți dea, ar fi simțit mai mult dragostea ta, fiindcă nu l-ai fi îndatorat să poarte o povară chiar atât de grea. Omul este slab de înger și bicisnic. [...] Cu ce este vinovat un suflet plâpând dacă nu poate cuprinde asemenea haruri înfricoșate? [...] Fiindcă nu există pentru omul liber o grijă mai statornică și mai chinuitoare decât aceea de a afla mai degrabă în fața cui se cuvine să se plece până la

pământ [...] și cui să-i încredințeze mai degrabă harul libertății cu care această nefericită faptură se naște pe lume...“¹

*
* *

În anii '90... da, am fost fericiți, naivitatea de atunci n-o vom mai regăsi. Ni se părea că alegerea era făcută, comunismul era înfrânt pentru totdeauna. Dar nu era decât începutul...

Au trecut douăzeci de ani... „Nu ne mai speriați cu socialismul“, le spun copiii părinților.

Dintr-o conversație cu un cunoscut profesor universitar: „La sfârșitul anilor '90“, povestea el, „studentii râdeau când aminteam de Uniunea Sovietică, erau siguri că în fața lor se deschide un viitor nou. Acum tabloul e altul... Studenții de astăzi au aflat deja, au simțit pe pielea lor ce înseamnă capitalismul – inegalitate, sărăcie, bogăție arogantă –, au în fața ochilor viața părinților, care nu s-au ales cu nimic din jefuirea țării. Și au opinii radicale. Visează la propria lor revoluție. Poartă tricouri roșii cu portretele lui Lenin și Che Guevara.“

În societate a apărut „cererea“ pentru Uniunea Sovietică. Pentru cultul lui Stalin. Jumătate din tinerii între nouăsprezece și treizeci de ani consideră că Stalin a fost „cel mai mare om politic“. Un nou cult al lui Stalin în țara în care Stalin a distrus la fel de mulți oameni ca Hitler?! E din nou la modă tot ce e sovietic. De exemplu, cafelele „sovietice“ – cu denumire sovietică – și felurile de mâncare sovietice. Au apărut bomboane „sovietice“ și salam „sovietic“ – cu mirosul și gustul cunoscute nouă din copilărie. Și, bineînțeles, vodca „sovietică“. La televiziune sunt zeci de emisiuni, iar pe Internet zeci de site-uri nostalgice „sovietice“. În lagărele staliniste – la Solovki, la Magadan – poți merge ca turist. Reclama promite că, pentru o experiență totală, vei primi un costum de deținut și un târnăcop. Ți se vor arăta barăcile renovate. Și, la sfârșit, ți se va organiza o partidă de pescuit...

---

1. F.M. Dostoievski, *Frații Karamazov*, traducere de Ovidiu Constantinescu și Isabella Dumbravă, Editura pentru Literatură Universală, București, 1965.

Învie idei demodate: despre marele imperiu, despre „mâna de fier“, despre „specificul căii rusești“... Au readus la suprafață imnul sovietic, există Comsomol, doar că se cheamă „Ai noștri“, există partidul puterii, copie a partidului comunist. Președintele are aceeași putere ca secretarul general. Absolută. În locul marxism-leninismului e ortodoxia...

Înainte de revoluția din 1917, Aleksandr Grin scria: „Iar viitorul a încetat cumva să stea la locul său.“ Au trecut o sută de ani și viitorul iar nu e la locul lui. Acum trăim vremuri second-hand.

Baricada este un loc primejdios pentru artist. O capcană. Acolo vederea se tulbură, pupila se îngustează, lumea își pierde culoarea. Este o lume în alb-negru. De acolo nu mai distingî omul, vezi doar un punct negru – o țintă. Mi-am petrecut toată viața pe baricade, dorindu-mi să plec de-acolo. Să învăț să mă bucur de viață. Să-mi recapăt vederea normală. Dar zece mii de oameni ies din nou în stradă. Se iau de mâini. Au panglici albe la haină. Simbol al renașterii. Al luminii. Și eu sunt cu ei.

Am întâlnit pe stradă niște băieți în tricouri cu secera și ciocanul și cu portretul lui Lenin. Știu ei oare ce este comunismul?

Partea I

ALINAREA PRIN APOCALIPSĂ

DIN ZGOMOTUL STRĂZII ȘI DIN CONVERSAȚII ÎN BUCĂTĂRIE (1991–2001)

Despre Ivanușka-Duraciok și peștișorul de aur

„Ce-am înțeles? Am înțeles că eroii unui timp sunt rareori eroi ai altui timp, în afară de Ivanușka-Duraciok. Și Emel. Eroii îndrăgiți ai basmelor rusești. Basmele noastre vorbesc despre noroace, despre reușite de-o clipă. Despre așteptarea unui ajutor miraculos, despre para mălăiață. Să stai pe cuptor și să ai de toate. Cuptorul să facă singur blinii, iar peștișorul de aur să-ți îndeplinească toate dorințele. Vreau asta, vreau astălaltă. O vreau pe Prințesa Preafrumoasă! Și vreau să trăiesc în altă împărăție, cu râuri de lapte și maluri de dulceață. Suntem vișători, firește. Sufletul trudește și suferă, dar treaba nu prea merge, că nu avem destulă putere pentru ea. Treaba stă. Misteriosul suflet rusec... Toți se străduiesc să-l înțeleagă... îl citesc pe Dostoievski... Ce suflet au ăștia? Suflet ca toate sufletele. Ne place să stăm la taclale în bucătărie, să citim o carte. Profesiunea principală e cea de cititor. De spectator. Și astfel avem sentimentul că suntem speciali, excepționali, deși nu avem pentru asta nici un temei în afară de petrol și gaze. Pe de o parte, asta ne împiedică să ne schimbăm viața, iar pe de altă parte, ne dă senzația unui anumit sens. Mereu plutește în aer ideea că Rusia trebuie să creeze, să arate lumii ceva ieșit din comun. Poporul ales de Dumnezeu. Specificul căii rusești. E plin la noi de Oblomovi care zac pe divan și așteaptă o minune. Dar nu și de Stolzi¹. Stolzii activi și dibaci sunt disprețuiți pentru că ne-au retezat crângul iubit de mesteceni,

---

1. Prietenul cel tânăr, activ și energic al lui Oblomov, eroul romanului omonim al lui Ivan Goncharov.

livada de vișini. Construiesc acolo uzine, fac bani. Ne sunt străini acești Stolzi...”

„Bucătăria rusească... O chicinetă «hrușcioviană» de nouă-doisprezece metri pătrați (fericire mare!), despărțită de baie printr-un perete subțirel. Planificare sovietică. La fereastră, cepe în borcane de maioneză și un aloe în ghiveci, împotriva guturaiului. La noi, bucătăria nu este numai locul unde se pregătește mâncarea, ci și sufragerie și cameră de oaspeți, și birou, și tribună. Locul ședințelor de psihoterapie colectivă. În secolul al XIX-lea întreaga cultură rusă sălășluia la moșii nobilelor, iar în secolul XX, în bucătăria. La fel și perestroika. Toată viața anilor '60 este o viață «de bucătărie». Mulțumită lui Hrușciov! Căci pe vremea lui am ieșit din apartamentele comune și ne-am făcut bucătăria proprii, unde puteam să înjurăm puterea și mai ales să nu ne temem, pentru că în bucătărie erau numai ai noștri. Acolo se nășteau idei, proiecte fantastice. Se spuneau bancuri... Bancurile înfloreau! Comunist era cel care-l citea pe Marx, iar anticomunist cel care-l înțelegea. Am crescut în bucătăria, copiii noștri la fel, ei îi ascultau alături de noi pe Galici¹ și Okudjava². Ne petreceam timpul cu Vișoțki. Prindeam BBC-ul. Vorbeam despre toate: despre faptul că totul e de rahat, despre sensul vieții, despre fericirea tuturor. Îmi amintesc o întâmplare hazlie... Stătuserăm până către miezul nopții, iar fiica noastră, care avea doisprezece ani, adormise acolo, pe micul divan. Și noi ne tot certam cu voci ridicate. Și ea începe să strige în somn: «Nu mai discutați politică! Iar Saharov... Soljenițin... Stalin...» (*Râde.*)

Ceai cât vrei. Cafea. Iar în anii '70, rom cubanez. Toți eram îndrăgostiți de Fidel! De revoluția cubaneză! De Che, cu berea lui. Vedetă de Hollywood! Flecăreală nesfârșită. Teama

---

1. Aleksandr Arkadievici Galici (1918–1977), pe numele adevărat Aleksandr Aronovici Ghinzburg, poet, dramaturg, scenarist și compozitor-interpret sovietic, forțat să emigreze din Uniunea Sovietică în 1974 pentru că în cântecele sale critica vehement regimul sovietic.

2. Bulat Okudjava (1924–1997), poet, romancier și compozitor-interpret sovietic cu origini georgiene și armene.